

Húszéves a lengyel szakos képzés Debrecenben

Egyetlen évig tartó előkészületek, a wrocławai egyetemről küldött lengyel lektor, Krystyna Hrycyk és D. Molnár István tantervkészítő munkája után, államközi megállapodás nyomán, művelődési miniszteri rendeletre 1974-ben megkezdődött a lengyel nyelv és irodalom szakos tanárképzés a Kossuth Lajos Tudományegyetem Szláv Filológiai Intézetében. Az említettekén kívül kezdetben a lengyel nyelvet ugyancsak jól ismerő későbbi szlavista nyelvészprofesszor, Dombrowszky József is tanította a hallgatókat. Három évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az oktatásba kezdőként bekapcsolódó két, lengyelül már tudó addigi középiskolai tanár, az orosz-történelem szakos Ádámné Porcsaliny Éva és a német-orosz szakos Kovács Csaba ún. kiegészítő képzés során tanári oklevelet szerezzen lengyelből is. Budapesti segítség annyiban jött, hogy a 80-as évek elejéig hetente Debrecenbe utazgatott a fiatal Földi Éva. Mivel a kezdetben sok és sokrétű munka, úgymond, egész embert kívánt, helyébe első „igazi” debreceni tanítványként az 1979-ben végzett lengyel-orosz szakos Nagy László Kálmán lépett.

A képzést a 70-es évek második fele óta folytató négy magyar mellett ötödikként a mindenféle tevékenységből legalább olyan fontos részt vállaló, magyarul — legalábbis eleinte — nem tudó lengyelországi lektor dolgozott, hogy az idegennyelvi közeg biztosítva legyen. Az úttörés nehéz szerepére vállalkozó K. Hrycyket a lódzi tudományegyetemről jött Elzbieta Wróblewska váltotta fel, majd a katowicei Romuald Cudak következett. A lengyel munkatársak véletlenszerű ideküldése némileg gátolta a nyelvoktató tevékenység folyamatosságát, rendszerességét. Ezért és hogy új tartalmat adjunk a 80-as években lanyhuló Debrecen-Lublin testvéregyetemi kapcsolatoknak, a továbbiakban lublini Maria Curie-Skłodowska Tudományegyetemtől kértünk lengyel lektorokat. Eddig József Kości, Czesław Kosyl, Małgorzata Tomikowska-Iwanow, Mariola Woźniakiewicz-Dziadosz és Anna Sprawka tanított, illetve tanít lengyel nyelvet, valamint — érdeklődési és kutatási területének megfelelően — egyéb tárgyakat a lengyel szakos hallgatóknak. E. Wróblewska már nem él, a további hat volt lengyelországi lektor többsége anyaintézményében eljutott a professzori vagy docensi beosztásig, illetve — egy kivétellel — legalább a mi új doktori fokozatunkkal (PhD) egyenértékű cím megszerzéséig, jelenlegi lengyel munkatársunk pedig most dolgozik doktori értekezésén.

A magyarok közül lengyel kultúratörténeti jegyzetnek szánt „kisdoktori” disszertációját írja Kovács Csaba. Ezt a címet a 80-as évek első felében megszerezte a II. világháborús időszak illegális lengyel sajtójának Magyarország-

képével foglalkozó Á. Porcsalmy Éva és a lengyel nyelvoktatás módszertana vázlatának elkészítésével hazánkban először megpróbálkozó Nagy László Kálmán. Most Lengyelországban aspiráns, ahol valószínűleg még 1994-ben — a II. világháborús lengyelországi lágererek és az 1981–82-es internálótáborok irodalmáról szóló értekezésének megvédését követően — megkapja a nagyobb értékű doktori fokozatot. Helyettesítői Debrecenben végzett lengyel szakos tanárok: Szűjártó Imre és Juha Enikő, aki a közelmúltban készült el litván–lengyel művészeti témájú kisdoktori dolgozatával. D. Molnár István, aki Lublinban szerzett lengyel filológusi diplomát (és a KLTE-n magyar–orosz szakos tanári oklevelet), lengyel–orosz összehasonlító nyelvészeti tárgyú disszertáció (1971) birtokában fogott hozzá a lengyel szakos tanárképzés megszervezéséhez. Az ehhez szükséges képzettséget és tudományos eredményeket tehát legkésőbb a 80-as évek elejére mind a négy említett debreceni polonista elérte vagy legalább rendszeresen publikált tudományos és népszerűsítő cikkeket. Az utóbbi a lengyelországi lektorok-ról is elmondható.

A további lépéshez az kellett, hogy D. Molnár István megvédje *A magyarság a modern lengyel irodalomban* c. kandidátusi disszertációját (1980). 1984-ben érett meg a helyzet arra, hogy egyetemi docensként az akkor megalapított Lengyel Nyelv és Irodalom Tanszék vezetésére megbízást kapjon. A tanszéknek külön könyvtára, könyvtárosa van — a lengyel–orosz szakos tanár Takács Ibolya személyében —, titkárnője és hivatalsegédje viszont csak a szlavisztikai intézettel közösen. (Ehhez még két tanszék tartozik, az orosz nyelvi és az irodalmi, az egy-egy személyes bolgár és ukrán lektorátus, valamint az alakulóban lévő kelet-európai művészettörténeti csoport.) A lengyel-tanár-képzés elengedhetetlen feltétele volt az is, hogy a helyi Csokonai Gimnáziumban meginduljon a lengyel nyelv oktatása. Ennek megszervezése Palchuber Károly elévülhetetlen érdeme. Hallgatóink ebben az iskolában végzik tanítási gyakorlatukat és a magyar–lengyel kapcsolatokat a legkevésbé kedvező időben is szívügyének tekintő tanár segítségével sajátítják el a lengyelnyelv-oktatás módszertanát.

Miért éppen Debrecenben szerveződött meg a budapesti ELTE után a második magyarországi lengyel szak, illetve tanszék? A szláv nyelvek és irodalmak tanítása és kutatása a 30-as évek második felében indult meg egyetemünkön. Részben bizonyára annak a légkörnek köszönhetően, amelyet a magyarországi összehasonlító irodalomkutatás kiemelkedő egyénisége, Hankiss János és köre alakított ki. Érdeklődésük nemcsak a politikai vezetés fő irányait követte. E szellemnek megfelelően a Nyári Egyetemre érkező lengyelek saját nyelvükön hallgathattak előadásokat a lengyel–magyar kontaktusokról. Tartott ilyen előadásokat a poliglóta Władysław Szablinski is, aki 1936–1941 között a Tisza István Tudományegyetem lengyel lektora volt. Az itteni antifasiszta atmoszféra bizonyítéka, hogy ez a szótárt és társalgási zsebkönyvet kiadó tanár az 1939-es német–lengyel háború kitörése után még sokáig dolgozhatott Debrecenben. Itteni lányt vett feleségül, akinek rokona révén hozzájutottunk könyvtára néhány darabjához. Jelentősebb értéket képviselt az a könyvanyag, amelyet az évtizedekig Lengyelországban munkálkodó történészprofesszor, Divéky Adorján után örökölt a szla-

visztika intézete. Akadt közöttük néhány ritkaság: magyarországi lengyel menekült írók hazánkban kiadott könyvei, például a Kolozsváron menedékre talált kitűnő költőnő, Kazimiera Hlakowiczówna fordította Ady-versválogatás (1943).

Az 50-es évek végétől — az orosz szakos hallgatók által felveendő választható kötelező nyelvként — Dombrowszky József tanította a lengyelt, a legnépszerűbbet. Tőle ezt a munkát — sajnos, már csak mint szabadon választható nyelv oktatását — 1966-ben D. Molnár István vette át. Ő egyébként úgy szerezhetett tanári oklevelet Lengyelországban, hogy a Szláv Filológiai Intézet irányítója és egy ideig a KLTE rektora, Sulán Béla erős szlavisztikai központot próbált kialakítani Debrecenben. E cél megvalósítása érdekében csaknem minden szláv nyelvet tanítottak az orosz szak tárgyait oktató tanárok. El akarta érni, hogy a helyi orosz szakos hallgatók közül néhányan más szláv nyelvű országban, testvéregyetemen is kaphassanak diplomát. Szándéka az ukrán és a lengyel nyelv- és irodalom szakot illetően megvalósult.

A lengyel szak első tantervének elkészítésekor eleve arra kellett gondolni, hogy az okleveles lengyeltanárok nem elsősorban az oktatásban, iskolákban, hanem magyar–lengyel együttműködést folytató intézményekben helyezkedhetnek majd el, illetve a másik szakjukat fogják tanítani. Ezért viszonylag magas óraszámban került a tantervbe Lengyelország és kultúrája története, valamint jelene, az 1984-es reform után *Lengyel országtismeret* elnevezésű tantárgy. Kezdetől nagy súlyt fektettünk a *fordítási és tolmácsolási* gyakorlatokra, amelyek különösen az 1992-ben ismét megújított, ún. kredit-rendszerű képzési programban fontosak. Mindig is elsődleges célunk volt a *mai lengyel* nyelv és nyelvészet *gyakorlati és elméleti elsajátíttatása*, beleértve az ún. gyakorlati nyelvtant is, míg a nyelvtörténet részletes megtanítása másodlagos feladatnak minősült. A szláv nyelvészeti alapvetésnek viszont igyekszünk nagyobb szerepet szánni, hogy a közeli nyelvrokonságot kihasználva megkönnyítsük diákjainknak *más szláv nyelvek*, elsősorban a cseh, szlovák és a szókészletét tekintve szintén közelálló ukrán nyelv megértését, tanulását. Kezdetől van lengyel irodalmi alapvetés, benne irodalomelméleti ismeretekkel, legújabbán pedig leíró nyelvészeti bevezetés is. A nyelvészeti előadásokat inkább gyakorlatoknak mint szemináriumoknak nevezhető foglalkozások kísérik. Igazi *szemináriumokat* — a II. évfolyamtól kezdve — lengyel *irodalomból* tartunk. Hallgatóink döntő többsége az induláskor nem rendelkezik az angol vagy német szakosokéhoz hasonló szintű, rendszeres nyelvtudással, ezért az irodalomtörténetet a legkönnyebben elsajátítható korszakkal, a múlt század második felének realizmusával, egyben magyarra jórészt lefordított művekkel (B. Prus, a Nobel-díjas H. Sienkiewicz, valamint M. Konopnicka, E. Orzeszkowa) indítjuk, majd a nyelvünkön nagyrészt ugyancsak megismerhető írók (köztük a következő Nobel-díjas W.S. Reymont, S. Żeromski, S. Wyspiański) munkásságával folytatjuk. Így a régi (a XIV. századtól a XIX. század derekáig, a romantikáig tartó) lengyel irodalommal a IV. évfolyamon, alapos nyelvtudás birtokában ismerkednek a hallgatók. Munkájukat segíti a párhuzamosan oktatott lengyel nyelvtörténet.

A kredit-rendszerű tantervben a korábbiánál nagyobb szerephez jutnak a fel-

sőbb évfolyamoknak szánt *kötelezően választható* előadások és szemináriumok. Témáik részben egybeesnek a kis tanári együttes disszertáció-témáival, de a választék a 90-es években, a *kutatási területek* szaporodásával kibővült. A régóta felvehető műfordítási gyakorlatokhoz társultak — D. Molnár István kiadásra váró munkái nyomán — a *Katolicizmus, szocializmus, ellenzékiesség. J. Andrzejewski munkássága és a Vallási kisebbség és kisebbségi vallás. Görögkatolikusok a régi és mai Lengyelországban* c. előadások, valamint lengyel leíró nyelvészetből az összevető jellegük révén hasznos témájú foglalkozások (igeszemlélet, illetve frazeologizmusok, állandó szókapcsolatok a két nyelvben).

A lengyel tanszék tudományos munkájának gyümölcse a 10. évfordulón, 1984-ben rendezett nemzetközi konferencia anyagából D. Molnár István szerkesztésében és bevezetőjével, a budapesti Lengyel Kulturális Központ támogatásával kiadott *Magyar–lengyel közelítések* (1985) c. kötet, amelyhez hasonló 1994-ben is megjelenik. A tanszék vezetője Varsóban diplomataként, a Magyar Kulturális Intézet igazgatójaként is szerkesztett, részben írt és adott ki könyveket: a *Lengyel hangok a magyar kultúráról* (1988) esszékötet volt, a lengyel és angol nyelvű *Magyarok, lengyelek és szomszédai* (1990) történelmi és irodalmi tanulmányokat tartalmaz, a *Lengyel menekült írók és a magyarság* (1991) pedig a *Lengyel tollal a magyar múltról* c. tanulmánnyal bevezetett antológia.

A régebbi budapesti lengyel tanszéken készített irodalomelméleti jegyzetet követte D. Molnár István *Századunk lengyel irodalma 1891–1981. Irodalomtörténeti vázlat és antológia* (1993) c. munkája, amelynek létrehozásában A. Sprawka is közreműködött. Hamarosan kapható lesz a tanszékvezető immár magyar nyelvű, *A magyarság a modern lengyel irodalomban* (1994) c. jegyzete. Valószínű, hogy Nagy László Kálmán lengyelországi kiadót talál majd említett értekezése közzétételére.

A debreceni lengyel szakos képzés megkezdése a 70-es évek közepén meglepetést keltett, mert hasonló „kis” idegennyelv szak még soha nem indult egyetemünkön. Felvetődött, hogy elvégzése után nehéz lesz elhelyezkedni. Indokoltan, hiszen a probléma valóban abban a kategóriába sorolható, amelyet így nevezhetünk: „társadalmunk által fel nem ismert, de létező igény”. Mindenféle KGST-n belüli gazdasági és egyéb magyar–lengyel (és magyar–más) együttműködés eredményesebb lett volna, ha a két ország sajátosságainak, szükségleteinek alaposabb, pontosabb ismeretével felvértezve folytattuk volna. A „tábor” egyik állomásán sem volt mindennapos az ún. világnyelvek olyan szintű, a szakmai nyelvre is vonatkozó tudása, amely a lengyel, illetve magyar (valamint a többi környékbeli) nyelv használatát megfelelően, mindenben helyettesítette volna.

A realitásokat figyelembe véve akkor — a 70-es évek második felében, a 80-as évtized kezdetéig — sem törekedtünk sok hallgató felvételére. Kényszerűen tudomásul vettük azt, hogy minisztériumi előírásra — csak a lengyel nyelvet már ismerő fiatalok tehettek felvételi vizsgát, bár ezt a nyelvet iskolában (a debreceni Csokonai és a budapesti I. László Gimnázium kivételével) nem tanulhatták. Természetesnek tekintettük a „kis szak” jelleget, ami a számos hasonlót működtető fővárosi ELTE bölcsészkarán évtizedek óta megszokott dolog. Évfolyamon-

kénti létszámunk kettő és hét között mozgott és a lemorzsolódás, elvándorlás, szakváltoztatások következtében — 1979 óta évente átlagosan három-öt lengyel és egy másik szakos diplomát állított ki egyetemünk. Minisztériumunk a 80-as évek végéig még — az eltérő érdeklődés ellenében — azt is előírta, mi lehet a másik választott szak.

1980 után a magyar politikai vezetés a tömegtájékoztatás segítségével mindent megtett annak érdekében, hogy Lengyelországot, a lengyeleket elretentő példaként mutassa be. Belátta ugyanis, amit a magyar társadalom többsége, sőt az értelmiség túlnyomó része sem ismert fel, hogy a Visztula menti, gazdaságilag tönkrement államban a politikai ellenzék rendkívüli megerősödése nyomán és a Szolidaritás térhódításával, tömegmozgató erejével 1981-ben már nyíltan folyt a szocializmus lebontása. Azok a fiatalok, akik környékünkön elkezdték tanulni a lengyel nyelvet, néhány éves munkájuk után még szívesen jelentkeztek lengyel szakra, a 80-as évek közepére azonban levonult az érdeklődés hulláma. Paradox módon a rendszer változása sem segített, mert — biztos, hogy nem teljesen indokoltan — úrrá lett országunkon a kizárólagos nyugati orientáció. Társadalomunk mintha megfeledkezett volna arról, hogy a „létező szocializmus” felszámolása ellenére ugyanabban a régióban élünk, amelyben korábban, és az itteni független államok az eddiginél nagyobb jelentőséget tulajdonítanak nemzeti különállásuk, identitásuk és nemzeti nyelvük őrzésének is. E helyen csupán annak a feltételezésnek adhatunk hangot, hogy a régióbeli gazdasági és másféle együttműködés fokozásának szükségessége a legközelebbi jövőben nyilvánvalóvá válik majd. Az iskolai földrajz- és történelemoktatás ma sem könnyíti meg a szomszéd népek és az ő szomszédaik alaposabb megismerését, sőt azt sem tudatosítja, milyen sokat jelent a szláv nyelvek közeli rokonsága. Kevesen tudják például, hogy a cseh, szlovák és lengyel nyelv közül egyet jól tudó ember némi odafigyeléssel, kis megszokás után a másik kettőt is könnyen megérti, de elboldogul ötvenmillió szomszédállamunk, Ukrajna nyelvével is (nem szólva az errefelé igen ritkán hallgató, olvasható beloruszról). A példaként említett ember az oroszból és a délszláv nyelvekből ugyancsak sokat felfog. Az elkerülhetetlen átképzések időszakában érdemes erre, a szláv nyelvek közötti „átjárhatóság” kihasználására gondolni.

Mi, bár már nem kötelező, a lengyel mellé továbbra is javasoljuk hallgatóinknak egy másik, nem okvetlenül tanári szak felvételét. 1994-ben egyébként a tíz fős felvételi keretet több év után először lépi túl a jelentkezők száma. Talán elkezdene igazolódni egyes fenti nézeteink, feltételezéseink?